

RINDI
Nr 1 • 1997

RINDI

TIDSKRIFT FÖR GOTLÄNSK BOTANIK

Årgång 17 • 1997 • Nr 1

Tidskriften ges ut av Gotlands Botaniska Förening

Redaktion: Gun Ingmansson, Bangårdsgatan 10, 621 45 Visby
Karin Wågström, Furubjers, 620 33 Tingstäde

Rindi erhåller du antingen genom att bli medlem i Gotlands Botaniska Förening (att bli medlem kostar 80 kr/år för den som bor i Sverige, 100 kr/år för den som bor i utlandet) eller genom att prenumerera (samma pris som för medlemskap). Familjemedlem betalar 15 kr/år. Föreningens postgiro är 68 36 66-2. (OBS! Betalning med check accepteras ej!)

Adressen är: Gotlands Botaniska Förening, c/o Gun Ingmansson, Bangårdsgatan 10, 621 45 Visby.

Gotlands Botaniska Förening

är en ideell sammanslutning som har som ändamål att verka för ökad kunskap om Gotlands växter och för bevarandet av en rik flora på ön. Föreningen vill också bland allmänheten sprida intresse för botanik och naturskydd.

Dessa mål söker föreningen förverkliga bl.a. genom att verka för utforskandet av Gotlands flora, att biträda myndigheter och organisationer i behandlingen av botaniskt betydelsefulla naturskyddsfrågor, att utge tidskriften Rindi och även på annat sätt informera om och propagera för sin verksamhet och sina åsikter samt genom att arrangera exkursioner och sammankomster.

Styrelse

Ordf.	Bengt Larsson, Lummelundsv, Pl. 4875, 621 41 Visby	tel 0498-27 82 18
V. ordf.	Jörgen Petersson, Humlegårdsvägen 18, 621 46 Visby	tel 0498-21 45 59
Sekr.	Elsa Bohus Jensen, Irisdalsgatan 14, 621 42 Visby	tel 0498-21 61 92
Kassör	Gun Ingmansson, Bangårdsgatan 10, 621 45 Visby	tel 0498-27 13 43
Övriga	Stig Högström, Neptungatan 21, 621 41 Visby	tel 0498-21 40 63
	Bo Göran Johansson, Levide, Vall, 621 93 Visby	tel 0498-26 62 04
	Barbro Pettersson, Sigdes, Burs, 620 13 Stånga	tel 0498-83 004
	Karin Wågström, Furubjers, 620 33 Tingstäde	tel 0498-27 42 66

Omslagsbilden: Humleblomster, *Geum rivale*. Foto: Stellan Hedgren.

Nyheter i Gotlands flora 1996

JÖRGEN PETERSSON

Under ovanstående titel presenteras varje år de växter som är nya för Gotland. Vidare anges nyfunna lokaler för öns sällsyntaste kärlväxter. Dessutom ges en historisk tillbakablick liksom en översikt av den behandlade artens status i senare tid.

För Gotland nya växtfynd samt lokaler för öns sällsynta arter kan inrapporteras till artikelförfattaren eller till Bo Göran Johansson. Främst önskar vi in uppgifter om de arter som markerats med ”-” i artlistan i Rindi nr 3 1994, d.v.s. arter med högst tio fynd sedan 1983. Vi är även tacksamma om vi får in rapporter gällande de arter, som är medtagna på Artdatabankens rödlista över hotade växter i Sverige (Aronsson m.fl. 1995).

Namnskick samt arternas ordningsföljd följer ”Förteckning över Gotlands kärl-växter” i Rindi nr 3 1994.

Hultbräken, *Phegopteris connectilis*

En ny växtplats för hultbräken hittades under skogsinventering norr om Molnträsk i *Anga* socken (Karin Wågström). I och med årets fynd känner vi till sex lokaler på Gotland. För övriga fynd samt historik hänvisas till Petersson (1989, 1996).

Rosmarinvide, *Salix repens* ssp. *rosmarinifolia*

Äntligen har rosmarinvide ånyo konstaterats på Gotland. Flera bestånd av videt fanns växande i gläntor i fuktig lövskog 2,5 km NNO kyrkan i *Hangvar* socken (Thomas Karlsson). Tidigare har inom floraprojektets ram belägg tagits, vilka alla befunnits vara mellanformer mot krypvide, *S. repens* ssp. *repens*.

Rosmarinvide, som är en underart till krypvide (men ibland räknas som egen art), har sin huvudsakliga utbredning på andra sidan Östersjön. Nordvästliga utpostlokaler finns i östra Sverige, främst i Skåne samt på Öland och Gotland. De gotländska fynden är alla gjorda på öns nordöstra delar (Hultén 1971).

Johansson (1897) konstaterar att rosmarinvide övergår utan gräns i huvudformen (d.v.s. krypvide). Bäst utpräglad nämns den från Hejdeby i *Kräklingbo* socken. Mindre typiska former (övergångsformer?) var belagda från *Lärbro*, Martebomyr och *Endre*. Uppgifter utan belägg förelåg även från *Hejde* socken.

Vårtsärv, *Ceratophyllum submersum*

I samband med fågelskådning hittades två nya lokaler under året (Jörgen Petersson). Redan i maj månad flöt vårtsärv på ytan av returvattendammarna i *Stånga* socken. Senare på året var klarvattenytorna övervuxna av denna art, som har en kraftig vegetativ tillväxt under växtsäsongen. Även en damm i ett alkärr ute på Faludden i *Öja* socken var delvis

täckt av flytande vårtsärv. Båda ställena besöktes även 1995 utan att växten då kunde iaktas. Dessutom har arten setts 1992-93 på flera växtplatser i Kullshageåns vattensystem, där vårtsärven förekommer upp till 1,5 km V Träskmyr i *Hangvar* socken (Thomas Karlsson). Dessa uppgifter blir därmed de tidsmässigt första noteringarna från detta område (jämför Petersson 1994).

Vårtsärv är sällsynt i Sverige (hotkategori 3 enligt Aronsson m.fl. 1995) och upptäcktes på Gotland först 1989. Sedan dess har den spridit sig från ursprungsområdet runt Paviken i *Västergarns* socken ned mot Vivesholm i *Sanda* socken. Spridning ut över ön har också konstaterats till returvattendammarna i *Roma* socken (Petersson 1990, 1993).

Klippnejlika, *Petrorhagia saxifraga*

Ett fynd gjordes under året vid Petesgården i *Hablingbo* socken (Gun Ingmansson). Den växte här med två bestånd i en gräsmatta. Detta blir den femte växtplatsen i landskapet. Tidigare lokaler är kända från stranden N Gothemsåns mynning i *Gothem* och *Boge* socknar, N Svajde i *Alskogs* socken och vid ett gravfält 250 m NO kyrkan i *Fole* socken (Fåhraeus & Högström 1985) samt från Klinteberget i *Klinte* socken (Petersson 1990). Klippnejlikan var 1996 kvar på lokalen i *Fole* (Bengt Larsson), där den även spridit sig till en vägslänt norr om ursprungsområdet (Jörgen Petersson). På Klinteberget fanns 1996 kvar ett litet bestånd med ca 50 blommande stänglar (Gun Ingmansson).

Klippnejlika är från början en odlad art som har naturaliserat sig och förekommer i Skåne, Blekinge, Småland, Östergötland samt på Öland och Gotland. Arten räknas som sårbar (hotkategori 2) i den nationella rödlistan (Aronsson m.fl. 1995).

Klibbglim, *Silene viscosa*

Ett överraskande nyfynd av klibbglim gjordes redan 1995 (Annika Rasmusson). Växtlokalen, som 1996 hyste 23 exemplar, är belägen i *Fleringe* socken på den norra delen av udden vid Norra gattet. Arten växer här i tunn jord över kalkhällar nära Fårösundet. Platsen är ofta frekventerad av fågelansamlingar, vilket kan utläsas av den spillningsgynnade lavfloran på hällarna. Just denna biotop är typisk för klibbglim där den växer i Östersjöns skärgårdsområden. På fastlandssidan finns arten från Blekinge till Uppland.

Klibbglim har enbart anträffats en gång tidigare inom landskapet. Det var redan 1890, då ett exemplar växte i Norderhamn på Stora Karlsö i *Eksta* socken (Sernander 1894).

Rödnarv, *Spergularia rubra*

Tre nya lokaler konstaterades under året. Vid inventeringsarbete på sydvästra Gotland hittades ett rikligt bestånd 700 m SV Nisse i *Hablingbo* socken (Gun Ingmansson). Rödnarven växer här i gles grässvål på sand inom ett område på 150 x 10 m. Växtplats nummer två, även den i *Hablingbo* socken, är belägen 2,3 km längre västerut. Enstaka exemplar växer här på en sandig vändplats ca 400 m öster om Alsvik (Gun Ingmansson). Slutligen hittades ca 20 exemplar av arten i en rabattkant vid Slottsbacken i *Visby* (Stellan Hedgren).

Klibbglim, *Silene viscosa*, funnen vid Norra gattet i Fleringe. Foto: Jörgen Petersson

Därmed har vi kännedom om åtta nutida lokaler för rödnarven på Gotland. För historik samt övriga lokaluppgifter hänvisas till Petersson (1996).

Gotlandssippa, *Anemone pulsatilla* ssp. *gotlandica*

En spridning från huvudlokalen vid Russvätar noterades under våren. Ett halvdussin exemplar växte då i blottat grus vid landsvägen 300 m S Russvätarbeståndet (Elsa Bohus Jensen, Bo Göran Johansson). Båda dessa lokaler finns i *Ardre* socken liksom en tidigare känd 1,3 km väster om kyrkan. Dessutom är gotlandssippan känd från en hållmark i *Gammelgarn* socken belägen S Histilles i *Kräklingbo* socken samt från Torsburgen, *Kräklingbo* socken (Rosvall 1986). Gammelgarnsbeståndet för en tynande tillvaro, medan de övriga verkar livskraftiga.

Åkerrättika, *Raphanus raphanistrum*

En äldre, dock relativt modern, uppgift har rapporterats till föreningen: År 1982 växte detta, på ön sällsynta, åkerogräs i en nedlagd åker vid Idholmen i *Väskinde* socken (Nicke Johansson).

Under floraprojektes inventeringsperiod (1983-1996) enbart noterad från två lokaler i *Burs* socken (Petersson 1992).

Hamnsenap, *Sisymbrium altissimum*

Nio nya växtplatser hittades 1996 i Visbyområdet. Den första följde mönstret från föregående år, och arten växte här i kanten av den nyanlagda cykelvägen från Linds växthus, förbi Follingbovägsrondellen till cykeltunneln några hundra meter norr därom (Jörgen Petersson). Här fanns cirka 175 exemplar. Vidare stod ett exemplar vid Gutebacken nära Hamnhotellets P-plats (Gun Ingmansson).

Fyra lokaler hade likartad växtmiljö, nämligen jordhögar vid motorsportanläggningar. Den första av dessa var belägen N speedwaybanan på Galgberget i *Visby*, den andra vid en motorbana NO vägorset öster om brandstationen vid Katrinelund i *Visby* socken, den tredje vid folkracebanan en km N Svajde vät i *Follingbo* socken (Bengt Larsson) och en fjärde lokal vid en crossbana i ett f.d. sandtag i Sandhedsskogen, *Västerhejde* socken (Gun Ingmansson). På den senare lokalen fanns cirka 100 exemplar.

Två fynd var belägna söder om Visby. Dels växte ett 20-tal exemplar på sandig ruderatmark och jordhögar nära den f.d. sågen S Djuplunde i *Visby*, dels fanns 56 små exemplar på en glesbevuxen glänta i hållmarkstallskog vid Slätflis i *Follingbo* socken (Elsa Bohus Jensen). Ett fynd gjordes på utlagd sand inom ett röjt skjutområde 300 m Ö Allhagemyr i *Västerhejde* socken (Jörgen Petersson). Här fanns cirka 30 exemplar.

Med årets nio nya lokaler känner vi till 18 aktuella växtplatser för hamnsenap på ön. För historik och övriga fynd se Petersson (1996).

Styv fingerört, *Potentilla recta*

En rikligt bestånd fanns 1996 på ängsmark N Kneippbynvägen i Vibble, *Västerhejde* socken (Gun Ingmansson, Bengt Larsson).

Detta utgör fynd nummer åtta i senare tid. Övriga lokaler samt historik redovisas av Petersson (1991, 1992, 1996).

Gotlandssippa, *Anemone pulsatilla* ssp. *gotlandica*, förekommer på Gotland bara i Ardre, Gammelgarn och Kråklingbo socknar. Foto: Stellan Hedgren.

Flikros, *Rosa obtusifolia*

En art som 1995 återfanns med tre lokaler (Petersson, 1996) hittades ånyo 1996. Ett exemplar växte då 350 m SV Kvinnegårda i *Havdhem* socken (Bo Göran Johansson, Kurt Allan Paulsson). Flikrosen fanns i ett bryn mot en glänta i en betad lövskogshage.

Vingpimpinell, *Sanguisorba minor* ssp. *polygama*

Efter fjolårets uppmärksammande av denna underart har pimpinellbestånd studerats mera ingående under 1996. Tre nya lokaler för vingkantad pimpinell har då konstaterats. Ett rikligt bestånd växte längs en körväg över hällmark i *Hejdeby* socken. Vägen är belägen SV Hejdeby hällar och norr om det åkerområde, som omges av hällmarker och kalktallskog (Jörgen Petersson). En annan växtplats hittades på en färbetad gräsmark 400 m S Austers i *Hangvar* socken (Bo Göran Johansson m.fl.). Slutligen fanns denna underart i en grusgrop N kräftdammarna vid Själösö i *Väskinde* socken (Jörgen Petersson). Här fanns även den vanligaste underarten samt mellanformer.

Johansson (1897) nämner vingpimpinell från *Hangvar* socken men anger inte exakt lokal. De senaste årens fynd ger sex nutida växtplatser på ön. Historik samt övriga uppgifter anges av Petersson (1996).

Grenbingel, *Mercurialis annua*

Denna ruderatmarksväxt hittades under inventering på Slite soptipp, *Othem* socken (Bengt Larsson m.fl.). Detta är den sjunde nutida lokalen för grenbingel på Gotland. Alla växtplatserna finns på nordöstra delen av ön från *Othem* (2 st.) till *Hellvi* (4 st.) och *Rute*

(1 st.) socken. För historik och närmare lokalangivelser se Petersson (1994).

Skogsbingel, *Mercurialis perennis*

Denna på Gotland sällsynta lundväxt hittades under skogsinventering cirka 500 m Ö By i *Habblingbo* socken (Arne Pettersson). Biotopen utgjordes av en mullrik lövskog med frisk till fuktig mark just öster om en körvägsförgrening.

Skogsbingel nämns först från ön av Linné, som omtalar arten vid sin resa genom *Gothem* socken: "Schäfern som här vistades tilbödo vi att lära känna de för fåren så skadelige växter Flammula, Equisetum, Anthericum, Mercurialis, Juncus, Myosotis med det nyttiga fårgräset, vilka örter oumgämligen bör kännas av alla schäfrar, men han var förhindrad" (Linné, 1745). Om Linné verkligen såg skogsbingeln i *Gothem* framgår alltså ej klart av texten, men troligen var så fallet. Arten finns hur som helst ännu kvar i socknen, där den växer i löv- och blandskog i en kalksluttning mot *Gothemsåns* utlopp ur *Lina* myr. En prick finns även i *Hulténs* atlas (Hultén 1971), vilken kan överensstämma med denna växtplats. Eftersom denna notering tillkommit sedan första upplagan av atlasen (Hultén 1950), bör skogsbingeln återupptäckts något av åren mellan upplagornas utgivningsår. Bengt Pettersson bidrog med fynduppgifter till den andra upplagan av atlasen, men huruvida han i så fall själv upptäckte arten på lokalen eller enbart förmedlat en andrahandsuppgift är tyvärr okänt. Johansson (1897) nämner arten från *Stora* och *Lilla Karlsö* i *Eksta* socken, där den fortfarande finns kvar (Hjernquist 1989, Ingmansson 1995). Den femte nutida lokalen är belägen vid *Austers* 1:42 på *Fårö* (Petersson 1991).

Grådunört, *Epilobium lamyi*

En ny lokal noterades 1 km NNO *Kullshage* i *Hangvar* socken (Thomas Karlsson). Grådunörten växer här på en skräphög och en närbelägen hällmark. En ny växtplats hittades även nära *Guldrupegränsen* Ö *Kauparve* i *Hejde* socken (Jörgen Petersson). Grådunörten växte här på en sandig åker, som under den fuktiga våren hade varit delvis översvämmad. Med dessa fynd finns sju nutida noteringar på ön. För övriga lokaler samt historik hänvisas till Petersson (1996).

Grendunört, *Epilobium roseum*

Flera nya lokaler har registrerats. 1996 växte arten i en rabatt intill en husvägg nära *Tajnungs* i *Hangvar* socken (Thomas Karlsson). 1986 och 1990 hittades flera bestånd av grendunört i *Ireåns* dalgång mellan landsvägen och havet. Den växte här i åbrinkar och bland klapper i åfåran (Thomas Karlsson). Arten återupptäcktes även under det gångna året då den noterades väster om *Kupro* på *Stora Karlsö* (Gun Ingmansson). Ett stort och flera små exemplar växte här på stranden under klippbranten, vilket överensstämmer med *Frömans* växtplats från 1936-1970: "Under Hassli" (Fröman 1974).

Grendunört uppmärksammades först i början av 1900-talet, då den hittades vid *Furubjers* i *Tingstade* socken samt nära kyrkan i *Sanda* socken (Johansson 1910). Senare noterades växtplatser vid stranden N *Visby* samt i *Katthammarsvik* i *Östergarns* socken (Fries 1920, 1934).

Från 1986 finns uppgifter från *Almedalen*, *Helgeands ruin* och *S:t Hansgatan* i *Visby* (Johansson 1987). I registret för Projekt Gotlands Flora finns noteringar om arten från år

1987, då den hittades en km NNV kyrkan i *Ekeby* socken (Bengt Larsson) och vid kanalen 500 m VNV Lansa, *Fårö* socken (Harry Karlsson). Tio växtplatser är därmed kända i modern tid på ön.

Stor vildpersilja, *Aethusa cynapium* ssp. *elata*

Tre lokaler har hittats i *Hangvar* socken (Thomas Karlsson). Den första växtplatsen var belägen på en skräpmark på höll 300 m SO vägorset söder om Austers. Här fanns den 1996. De andra noteringarna härrör från 1992 då stor vildpersilja växte dels vid en husruin vid Kullshage, dels på en gårdsplan vid en lada nära Olsarve.

Tidigare noterad från *Visby* och Klintehamn (Johansson 1910). För beskrivning av denna underart, se Weimarck (1963).

Jordkastanj, *Bunium bulbocastanum*

Rikligt med jordkastanj hittades 1996 vid och nära en stentun mellan Gervalds 1:5 och Gervaldsvägen, *Vamlingbo* socken (Bengt Larsson). Ett annat bestånd växte i tunnt jordtäckte på alvarmark mittemot f.d. affären i *Näs* socken (Bengt Larsson). Detta är den åttonde och nionde växtplatsen på ön under senare tid. Arten är klassad som sällsynt (hotkategori 3) i den nationella rödlistan (Aronsson m.fl. 1995). För övriga lokaler samt historik hänvisas till Petersson (1989, 1994).

Skärblad, *Falcaria vulgaris*

Ytterligare några nya lokaler hittades under året. Två exemplar växte i gräsmark nära korsningen Endreväg och Skarphällsgatan i *Visby* (Bengt Larsson m.fl.). Exemplaren försvann efter gräsklippning. Vidare fanns skärblad relativt rikligt längs landsvägskanten i kurvan söder om Tofta södra, *Tofta* socken (Gun Ingmansson).

Medräknat dessa fynd har vi nu kännedom om åtta aktuella växtplatser på Gotland. Samtliga övriga lokaler (se Petersson 1996) hyste även de arten under 1996. Dock bör noteras att på lokalen vid Södervärnsskolan fanns exemplaret i hoppgruppen ej kvar. Istället växte ett bestånd i en rabatt vid skolhuset närmast Stenkumlaväg (Jörgen Petersson).

Kransborre, *Marrubium vulgare*

En sjätte aktuell notering för denna hotade art har inkommit under året. Växtplatsen är belägen cirka 600 m NO stora vindkraftverket på Näsudden, *Näs* socken (Lars Åke Pettersson). Kransborre hittades här första gången redan 1994, då tre till fyra exemplar stod vid en gammal lada. 1996 var enbart grunden kvar till ladan och antalet exemplar av kransborren hade ökat till fler än tio. Ytterligare ett litet bestånd påträffades ca 200 m O Gans gård, *Näs* socken, någon gång under perioden 1993-1995 (Lars Åke Pettersson). För övriga lokaler samt historik, se Petersson (1995 1996).

Ädelmynta, *Mentha × gentilis* nm *submascula*

En intressant historia bakom förekomsten i *Follingbo* (se Petersson 1996) framkom under den gångna sommaren. Vid ett besök på växtplatsen berättade brukarna Ingegerd och Georg Sahlsten att myntan slängts ut på åkern, eftersom den inte tog sig i trädgården. Den

har sedan dess förökat sig och är vissa år så riklig att myntadoften är bedövande i skördetid. Det omtalades också att ädelmyntan hade kommit till gården i Follingbo från Vale i *Stenkyrka*, där svenskybor var bosatta.

Ingrid Engquist, tidigare styrelseledamot i föreningen och boende i *Stenkyrka*, tog kontakt med brukarna på Vale gård för att utröna mera fakta. Maria Wallin (numera bosatt i Visby) bekräftade då att ädelmyntan mycket riktigt hade medtagits från Ukraina till Gotland år 1929. Den hade bland annat använts till kyrkbuketter och till te.

Johansson (1910; OBS – felaktig litteraturhänvisning angiven i Petersson 1996) nämner denna form från Gotland redan i början av 1900-talet. Om ursprunget till formen är t.ex. Ukraina, tyder dessa noteringar på andra och tidigare kontakter från Gotland med detta område.

Grenigt kungsljus, *Verbascum lychnitis*

En ny växtplats för denna art hittades vid en vägkant S Bondarve i *Fole* socken (Elsa Bohus Jensen). Detta utgör lokal nummer åtta i modern tid. För historik samt övriga noteringar, se Petersson (1996).

Malörtsambrosia, *Ambrosia artemisiifolia*

Efter att denna nordamerikanska växt förra året publicerades som ny för Gotland (Petersson 1996) har en äldre och två nya uppgifter inkommit. Den äldre noteringen härrör sig från 1960-/1970-talet och blir därmed första fyndet på ön. Två exemplar hittades då i en spenatrad vid Västergårda i *Vamlingbo* (Bengt Larsson). Möjligen hade ambrosian inkommit som fröförorening.

Ett nyfynd föreligger från Bungenäs i *Bunge* socken, där arten hittades i ett trädgårdsland på en tomt där fåglar brukar matas vintertid (Barbro Ekström). Vidare sågs arten rakt under ett fågelbord vid Juves i *Väte* socken (Jan-Erik och Monika Eriksson). Förutom det nu publicerade förstafyndet har vi numera fem sentida observationer av malörtsambrosia i vårt landskap.

Svartklint, *Centaurea nigra*

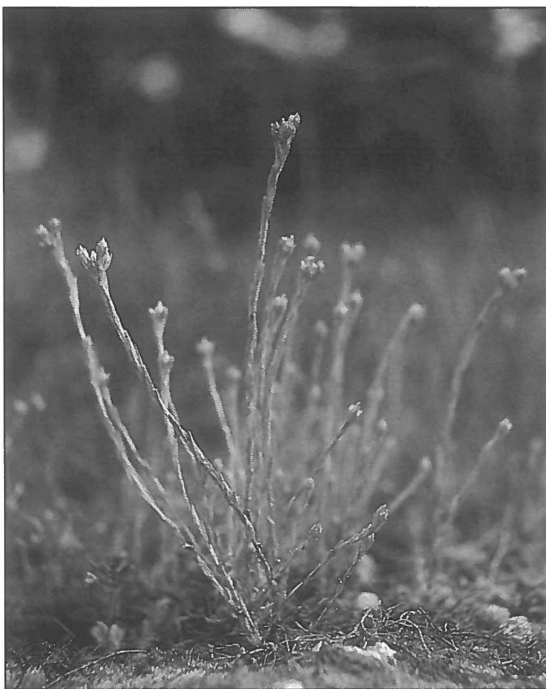
Liksom 1995 bjöd 1996 på två nya växtplatser för denna sällsynta art. Årets båda fynd gjordes samma dag som föreningen genomförde sin exkursion till Slite. Först hittades svartklinten med något tiotal exemplar växande på en kalkugnsruin NO Länna gård i *Othem* socken (Jörgen Petersson m.fl.). Efter den officiella exkursionen fortsatte några entusiaster till Slite soptipp, belägen cirka 1,3 km OSO kyrkan i *Othem*. Här växte svartklinten i kanterna av infartsvägen mot deponin (Bo Göran Johansson m.fl.).

Fyndet i Slite samhälle utgör ett återfynd, eftersom Johansson (1910) anger arten från området norr om hamnplatsen i Slite. Med årets uppgifter har vi nio noteringar i modern tid för denna i Sverige akut hotade art. För övriga lokaler samt historik, se Petersson (1994, 1996).

Gullkrage, *Chrysanthemum segetum*

Gullkrage hittades 1990 som ruderat på en uppfrysningsmark NV Ränlausmyr i *Hangvar* socken (Thomas Karlsson). Detta är första fyndet i senare tid.

Spenslig ullört, *Logfia minima*, har under 1995 och 1996 hittats på ett flertal platser på Gotland. Lingen, Sundre, den 29 juni 1996. Foto: Stellan Hedgren.

Gullkrage tycks alltid ha varit en stor raritet på Gotland. Johansson (1897) uppger arten som sällsynt och sporadiskt förekommande och anger följande noteringar: i Lotsängen vid Lauters, *Fårö* socken; Klintehamn vid bryggan, *Klinte* socken; öster om Visby. På de förstnämnda växtplatserna var den då redan utgången men fanns ännu kvar vid Visby i slutet av 1800-talet. Nästa uppgift föreligger från 1924-25, då gullkrage växte i en potatisåker vid Högbro i *Halla* socken (Fries 1925). Detta tycks vara de enda fynden av arten på ön, varför andra uppgifter, såväl gamla som nya, är välkomna.

Taggsallat, *Lactuca serriola*

Artens tionde växtplats hittades 1996 på Slite soptipp i *Othem* socken (Bengt Larsson m.fl.). Övriga lokaler för denna nyspridda växt redovisas av Petersson (1993, 1995).

Spenslig ullört, *Logfia minima*

Ytterligare nyfynd har inkommit under 1996. Första lokalen var en sandig hållmark cirka 800 m NNV Tajnungs i *Hangvar* socken (Thomas Karlsson). En annan växtplats fanns drygt en km Ö Skäggs gård i *Väskinde* socken (Gun Ingmansson). Ullörten var här spridd inom 5 m² på en grusig höjd på alvarmark. I *Follingbo* socken hittades två bestånd (Jörgen Petersson). I ett tunt sandlager över en kalkhäll täcktes 1,5 m² av små exemplar 1,2 km VSV Svajdestugan. På samma avstånd från nämnda klubbstuga men i nordostlig riktning stod 15 exemplar i en sandig kant av en hållmark. Årets sista lokal var belägen på sand-

mark över kalken uppe på Petarve kulle i *Garda* socken. Här fanns ett litet bestånd 10 m NNV Trojaborgen (Jörgen Petersson).

Fynden de senaste åren har givit nio aktuella växtplatser för spenslig ullört på Gotland. Arten har troligen gynnats av försommarfuktigheten båda dessa år och därmed uppmärksamats i större utsträckning än andra inventeringsår. Den spensliga ullörten har uppenbarligen en klar preferens för sandmarker nära eller på kalkhällar.

Stor haverrot, *Tragopogon dubius*

Två nya växtplatser noterades under 1996. En ny lokal hittades 700 m V Suderbys i *Västerhejde* socken (Jörgen Petersson). Här växte fem exemplar på en hållmark. En annan lokal var belägen 700 m N Nickarve i *Hejdeby* socken (Lars Åke Pettersson). Här fanns ett tjugotal exemplar på en hållmark.

Vi känner nu till nio växtplatser för stor haverrot på Gotland. För övriga noteringar samt historik, se Ingmansson (1987) samt Petersson (1996). Lokalen N Kneippbynvägen i Vibble, *Västerhejde* socken, hyste 1996 cirka 40 exemplar (Gun Ingmansson, Bengt Larsson).

Alvarkösa, *Apera interrupta*

Ett felaktigt väderstreck angavs i förra årets rapport (Petersson, 1996). Lokalen i *Hamra* är belägen i västnordvästlig riktning från kyrkan.

Brinklosta, *Bromus commutatus*

Ett av årets många intressanta fynd var noteringen av detta sällsynta och försvinnande gräs. Brinklosta växte med cirka 50 exemplar i kanten av ett litet dike på en betesmark 400 m S Austers i *Hangvar* socken (Thomas Karlsson).

Brinklosta är numera akut hotad (hotkategori 1) i Sverige och finns kvar med enbart en lokal vardera i Skåne, på Öland, i Småland och Uppland (Aronsson m.fl. 1995). Till detta fogas nu även årets fynd här på ön.

På Gotland har växten tidigare noterats främst från järnvägsmiljöer. Uppgifter finns från banvallar i *Martebo*, mellan *Visby* och Hästnäs, *Etelhem*, *Dalhem* och *Väskinde* samt vid anhalterna i *Viklau* och *Levide*. Dessutom anges arten från en kanalbank vid Sylfaste i *Follingbo* socken samt från Lingvide i *Havdhem* socken (Fries 1917, 1920, 1925, 1942). De båda senare platserna ligger båda i direkt anslutning till järnvägen på ön, varför efterforskning av ytterligare bestånd kanske bör inriktas på gamla banvallar och stationsmiljöer. Nämnas bör dock att årets lokal ej kan kopplas till den tidigare järnvägen på Gotland.

Gultåtel, *Deschampsia bottnica*

Ny art för Gotland. En kompakt tuva av detta högvuxna gräs hittades under sommaren på Östersjöstranden mellan Nackträsk och Trälgar i *Fleringe* socken (Jörgen Petersson).

Gultåtel är, som det vetenskapliga namnet antyder, främst utbredd längs stränderna av Bottenhavet och når som sydligast ned till Södermanland. Växten är endemisk för området, varför den nu funna tuvan med all sannolikhet utgör ny sydgräns för gultåteln.

Brinklosta, *Bromus commutatus*, på sin växtplats i diket i Hangvar. Foto: Jörgen Petersson.

Vildkorn, *Hordeum murinum*

En ny växtplats har hittats vid Idholmen i *Väskinde* socken (Nicke Johansson). Arten är tidigare noterad från Tallunden (Fåhraeus & Högström 1985) och närbelägna Södervärns-gatan i *Visby* (Johansson & Larsson 1986). Vildkorn växer också i samma område på Södervärnsskolans parkeringsplats mot Kolonigatan (Jörgen Petersson).

Historiskt finns uppgifter från hamnplatserna i Kappelshamn i *Hangvar* socken, Slite i *Othem* socken, *Visby*, Klintehamn i *Klinte* socken och Burgsvik i *Öja* socken (Johansson 1897, 1910).

Brunstarr, *Carex acutiformis*

Till Projekt Gotlands Flora har inkommit uppgifter från 1986 om brunstarr (Thomas Karlsson). Den registrerades då från tre platser i Ireåns dalgång nära den f.d. kvarnen

nedom landsvägsbron, *Hangvar* socken. Brunstarr är tidigare funnen längre söderut i Ireåns vattensystem före dess inflöde i f.d. Elinghemsmyr (Petersson 1995). Rimligen bör växten finnas även i mellanliggande del av Ireån. Denna del är dock tyvärr kanaliserad, till skillnad från brunstarrrens växtmiljöer vid ån, som har mer naturligt lopp.

Detta är det tionde brunstarrfyndet på ön. Övriga lokaler för arten samt historik redovisas av Petersson (1995).

Litteratur

- Aronsson, M., Hallingbäck, T. & Mattson, J.-E. (red.). 1995. *Rödlistade växter i Sverige 1995*. – ArtDatabanken.
- Fries, E. Th. 1920. Några gotländska växtlokaler. – *Svensk Bot. Tidskr.* 14: 341-344.
- Fries, E. Th. 1925. Några gotländska växtlokaler. – *Svensk Bot. Tidskr.* 19: 426-429.
- Fries, E. Th. 1934. Några gotländska växtlokaler. – *Bot. Notiser* 1934: 261-265.
- Fröman, I. 1974. *Fanerogamer och kärlkryptogamer på Stora Karlsö*. – Naturhistoriska Riksmuseet.
- Fähræus, G. & Högström, S. 1985. Nyheter i Gotlands flora 1984. – *Rindi* 5: 11-21.
- Hjernquist, B. & A. 1989. *Lilla Karlsö. Artlista för växt- och djurgrupper*. – Svenska Naturskydds-föreningen.
- Hultén, E. 1950. *Atlas över växternas utbredning i Norden*. – Stockholm.
- Hultén, E. 1971. *Atlas över växternas utbredning i Norden*. 2: dra upplagan. – Stockholm.
- Ingmansson, G. 1987. Massor av haverrot. – *Rindi* 7: 60-66.
- Ingmansson, G. 1985. Stora Karlsös kärlväxtflora. – *Rindi* 15: 55-150.
- Johansson, B. G. 1987. Nyheter i Gotlands flora 1986. – *Rindi* 7: 18-30.
- Johansson, B. G. & Larsson, B. 1986. Nyheter i Gotlands flora 1985. – *Rindi* 6: 23-32.
- Johansson, K. 1897. Hufvuddragen af Gotlands växttopografi och växtgeografi grundade på en kritisk granskning af dess kärlväxtflora. – *K.V.A. Handl., Bd.* 29:1.
- Johansson, K. 1910. Nyare bidrag till kännedomen om Gotlands kärlväxtflora. – *Bot. Notiser* 1910: 209-258.
- Linnaeus (von Linné), C. 1745. *Carl Linnaei Öländska och Gothländska resa på Rikens Höglovliga Ständers befallning förrättad Åhr 1741*. – Stockholm och Uppsala.
- Petersson, J. 1989. Nyheter i Gotlands flora 1988. – *Rindi* 9: 3-15.
- Petersson, J. 1990. Nyheter i Gotlands flora 1989. – *Rindi* 10: 4-13.
- Petersson, J. 1991. Nyheter i Gotlands flora 1990. – *Rindi* 11: 16-27.
- Petersson, J. 1992. Nyheter i Gotlands flora 1991. – *Rindi* 12: 4-18.
- Petersson, J. 1993. Nyheter i Gotlands flora 1992. – *Rindi* 13: 14-26.
- Petersson, J. 1994. Nyheter i Gotlands flora 1993. – *Rindi* 14: 4-18.
- Petersson, J. 1995. Nyheter i Gotlands flora 1994. – *Rindi* 15: 4-17.
- Petersson, J. 1996. Nyheter i Gotlands flora 1995. – *Rindi* 16: 14-33.
- Rosvall, T. 1986. Sippor. – *Rindi* 6: 6-22.
- Sernander, R. 1894. *Studier öfver den gotländska vegetationens utvecklingshistoria*. – Uppsala.
- Weimarck, H. 1963. *Skånes flora*. – Lund.

Jörgen Petersson
Humlegårdsvägen 18
621 46 Visby

Något om floran i Västerhejde socken

GUN INGMANSSON

Inledning

Västerhejde socken gränsar i norr till Visby, i öster till Follingbo och Träkumla och i söder till Stenkumla och Tofta socknar. Vibble, en av Gotlands folkrikaste tätorter, ligger i socknens nordvästra hörn. I väster ligger Östersjön. Det attraktiva kustområdet mellan Kneippbyn och Ygne är tämligen kraftigt bebyggt med både sommarstugor och permanentus. Nära fem kvadratkilometer av den sydligaste delen av socknen används av militären som övningsfält och är oftast avstängda för besökare. Länsväg 140, ”Toftavägen”, skär rakt genom socknen.

Jag har min arbetsplats i socknen sedan många år och får då och då tips om intressanta växter i trakten. Jag har också inventerat området inom Projekt Gotlands Flora.

(I sitt ursprungliga skick är detta ett föredrag, som i sin tur varit tryckt i Västerhejdekrönikan, Västerhejde hembygdsförenings tidskrift.)

Linné i Västerhejde

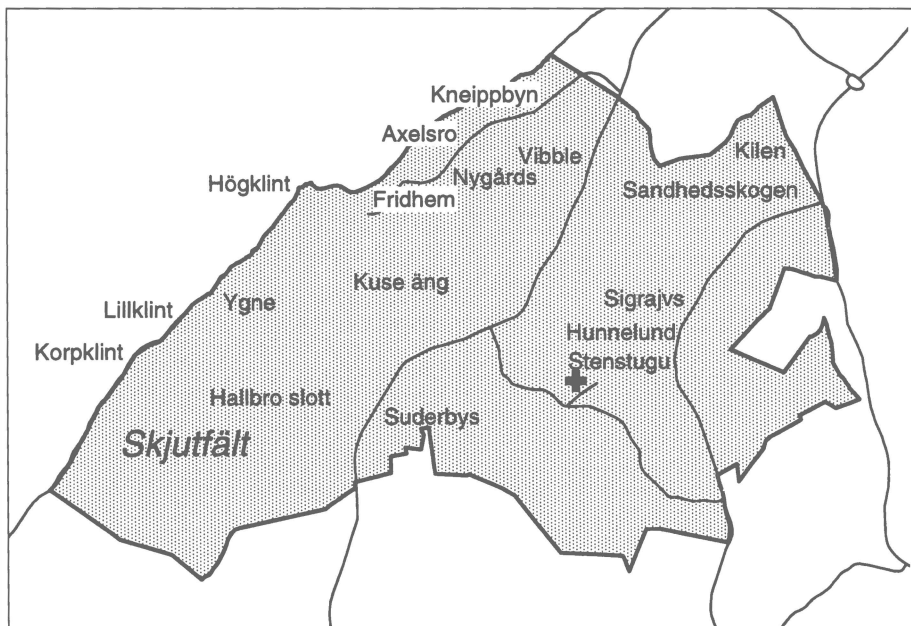
När Carl von Linné besökte Gotland år 1741 bodde han ett par dagar hos inspektör Lundmarck på Vibble gård i Västerhejde. Det var i slutet av sin Gotlandsvistelse som Linné fick tillfälle att göra några korta växtvandringar i omgivningarna. Han påträffade då tre för Sverige nya arter.

Nere vid ån, mellan kvarnen och kalkugnen, fann han grusslok, *Melica ciliata*, som ”tillförne aldrig setts i Sverige av botanicus”. Grusslok är ju numera ett allmänt förekommande gräs, som vajar över hållmarkerna på sensommaren.

När han senare vandrade hemåt från kalkugnen till Vibble gård, lade han märke till en iögonenfallande, violett blomma – jordtistel, *Cirsium acaule*. Även den blev härmed nybeskriven för Sverige.

Den tredje nya arten växte i en rännil som då rann mellan Vibble gård och kalkugnen. Det var flocksvalting, *Baldellia ranunculoides*, en art som jag inte, trots letande, har lyckats återfinna i socknen.

Bönderna i trakten berättade för Linné att det fanns tre mycket besvärliga ogräs – ”järnrötter” – i åkrarna. Värst av dessa var pukvete, *Melampyrum arvense*, en art som man i våra dagar mest ser växa längs vägkanterna. Besvärlig var även vädtklinten, *Centaurea scabiosa*, också den numera mest känd som välgkantsväxt. Den tredje ”järn-

Karta över Västerhejde socken.

roten” var oxtunga, *Anchusa officinalis*. Det är en kulturväxt som främst växer kring gårdar och den är inte alls särskilt vanlig i socknen nu för tiden. Bönderna passade också på att beklaga sig över krisslan, *Inula salicina*, som de kallade för ”kråkfötter”. Den växte överallt i ångarna och var ”intet älskad av lantmännen”. Det tyder på att trakten var betydligt fuktigare än i dag och även mer avbetad, eftersom krisslan är känslig för igenväxning.

Vibble gård

Vibble gård, som nu för tiden är församlingsshem, kapell m.m., hade tidigare en fantastisk park, berömd för sin exceptionella växtkraft. Föreningen för dendrologi och parkvård besökte parken under sin exkursion till Gotland 1934, då man reste runt på ön för att studera intressanta trädgårdsanläggningar (Sylvén 1934). Från parken vid Vibble gård nämns särskilt en skogslind, *Tilia cordata*, som mätte drygt fyra meter i omkrets och var ca 20 meter hög. Den växte i den norra alléraden, ganska nära huvudbyggnaden och antogs vara planterad på 1500-talet. I grenvinklarna en bit upp hade flera andra arter kunnat slå rot: ask, röda vinbär, blåsippa, maskros, rönn och mjölke (*Fraxinus excelsior*, *Ribes rubrum*, *Anemone hepatica*, *Taraxacum* sp., *Sorbus aucuparia*, *Epilobium angustifolium*)! Från landsvägen in mot huvudbyggnaden ledde en monumental allé av olika trädslag.

De flesta träden i parken var förmodligen planterade på 1800-talet – bl.a. nämns ett valnötsträd, *Juglans regia*, med en stamomkrets på 317 cm. Man skriver i sin rapport att parken under förra seklets mitt måste ha varit en magnifik anläggning. I dag finns tyvärr

knappast något kvar av denna sevärighet. Kanske är dock vildvinet, *Parthenocissus*, som nämns, samma som slingrar sig på flygelbyggnaden än i dag!

Kusten

Västerhejde har en ca 7 km lång kuststräcka mot väster. Den sträcker sig från Kneippbyn i norr till Allhageviken i söder. Många bekanta platser som Axelsro, Fridhem, Högklint och Ygne ligger där emellan. Hela sträckan, i stort sett, är klintkust.

Särskilt nordost om Kneippbyn, men även t.ex. vid Axelsro, finns en spännande vegetation, som kan vara unik i Sverige. Här är fläder, *Sambucus nigra*, dominerande och en del av träden är mycket gamla. Vidare växer här t.ex. vildapel, berberis, hagtorn och getapel (*Malus sylvestris*, *Berberis vulgaris*, *Crataegus* sp., *Rhamnus cathartica*), alla bärande buskar. K. G. Stålhandske, som studerat traktens vegetation anser att dessa är kulturrelikter, kanske ända från stenåldern (Stålhandske 1972).

I de här trakterna finns också mycket riktigt flera lämningar från forntiden. Klimatet här är synnerligen maritimt och grundvattnet sipprar fram ur den kalkrika berggrunden. Kanske är det alla dessa faktorer som tillsammans har skapat detta "flädersamhälle".

I klintbranterna finns en annan typ av växtsamhälle. Här finns gran, *Picea abies*, och tall, *Pinus sylvestris*, granen ibland mattformigt växande. Här trivs också olika *Sorbus*-arter; klippoxel, *S. rupicola*, och finnoxel, *S. hybrida*, är ganska vanliga. De här träden blir hårt ansatta av vindar från havet, och särskilt granens ytliga rotsystem får lätt torkskador under torra somrar, då rötterna mer eller mindre friläggs av vindarna. Bland klapperstenarna trivs purpurknipprot, skogssallat och gråfibbla (*Epipactis atrorubens*, *Mycelis muralis*, *Pilosella officinarum*).

Andra, lite udda, arter kan också slå rot mellan klapperstenarna. Gul nunneört, *Pseudofumaria lutea*, växer rikligt på slänten ovanför fiskeläget vid Ygne. Där kan man också hitta krusbladig persilja, *Petroselinum crispum*, rikligt spridd och naturaliserad. Praktkungsljus, *Verbascum speciosum*, finns i mängd i spåren efter den stora fastlandskabeln som är nedgrävd mellan stranden vid Ygne och kraftverket. Detta ståtliga kungsljus har flyttat sig lite under åren. Tidigare var den talrikast närmast kraftverket, nu ser man de flesta vid väggkanten närmast strandområdet. Murreva, *Cymbalaria muralis*, växer bland klappern nära parkeringsplatsen vid Fridhems kaffestuga. Det är samma art som finns så rikligt på ringmurens insida vid Silverhättan. Sträv kardvädd, *Dipsacus strigosus*, en vacker högvuxen art, finns spridd i Axelsro-området. Det är en prydnadsväxt, som säkert slunkit ut från någon trädgård i närheten och blivit etablerad.

Skogen

Den sandiga, kalkfattiga barrskogen finns på flera håll i socknen, t.ex. runt P 18, i Sandhedskogen och vid f.d. järnvägen. Den här skogen har sin speciella flora. Kambräken, *Blechnum spicant*, är en ormbunke som kanske finns på ett tjugotal lokaler på Gotland. I Västerhejde känner jag till tre ställen: 400 m norr om Tomatboden och två olika lokaler mellan skolan och f.d. järnvägen.

Gotlandsmåra, *Galium rotundifolium*, är en art som bara finns på Öland och Gotland.

Kambräken, *Blechnum spicant*, en vintergrön ormbunke som på Gotland främst förekommer i fuktig skogsmark på sandigt underlag. Foto: Gun Ingmansson.

I Västerhejde är den inte ovanlig just i dessa sandiga skogar. Den växer i täta bestånd t. ex. i Sandhedskogen.

Skavfräken, *Equisetum hyemale*, är en vintergrön fräkenväxt som trivs på sandig mark. Den finns på flera ställen t.ex. sydost om Vibble, i Sandhedskogen och öster om Sion.

Ljungögontröst, *Euphrasia micrantha*, har sin enda gotländska växtplats, utanför Fårö, på P18-området intill motionsslingan. Där finns den på en sandig, öppen yta intill ljungen, *Calluna vulgaris*, som den parasiterar på.

Flockarun, *Centaurium erythraea*, en i Sverige hotad art, kan man bl.a. hitta sydost om Vibble, öster om Lillklint och vid Allhage.

Den andra vanliga skogstypen i socknen är den s.k. hajdskogen. Det är den som gett namn åt Västerhejde. "Hajdskogen" är kalkrik och tämligen glesbevuxen. Den finns t. ex. runt Hallbro slott, Sion och Axelsro. Förr betades den alltid av nöt eller hästar. En karaktärsväxt i de här markerna är Sankt Persnyckeln, *Orchis mascula*.

Hallbro slott, en fornborg ca 2 km söder om Höglint, är ett av socknens smultronställen. Där kan man finna röd skogslilja, *Cephalanthera rubra*. Området hyser även andra intressanta arter som strävlost, *Bromus benekenii*, och skugglost, *B. ramosus*,

Praktkungsljus, *Verbascum speciosum*, ett högväxt kungsljus som växer talrikt ovanför Ygne fiskeläge. Foto: Gun Ingmansson.

två tämligen sällsynta och bredbladiga skogsgräs. Här växer också myska, *Galium odoratum*, en väldoftande måra med förhållandevis stora, vita blommor och blad i kransar på stjälken. Tyvärr är den militära delen av Hallbro slott-området sönderkörd och sliten.

Lövmarker

Det finns inte så mycket lövmarker i Västerhejde, men några kan man finna. Nära kyrkan finns ett igenvuxet änge, Sigravjs. Där kan man hitta lundslok, *Melica uniflora*, och lundelm, *Elymus caninus*, om man kan ta sig fram i moraset. Lättare är det att gå i det fina ängset Kuse äng (Lillängen). Det ligger en kilometer öster om Ygne och hävdas av hembygdsföreningen. Här finns t. ex. rikligt av vätteros, *Lathraea squamaria*, i en vit form, som inte är så vanlig. Vätterosen parasiterar främst på hasselns rötter och saknar eget klorofyll. I de skuggigare delarna växer myska och även skugglosta och hässlebrodd, *Milium effusum*. Naturligtvis finns också de ängsarter som hör till ett änge – slätterfibbla, *Hypochoeris maculata*, svinrot, *Scorzonera humilis*, tidig brudsporre, *Gymnadenia conopsea* ssp. *conopsea*, nattviol, *Platanthera bifolia*, tvåblad, *Listera ovata*, skogsnycklar, *Dactylorhiza maculata* ssp. *fuchsii*, johannesnycklar, *Orchis militaris* och även några enstaka röda skogsliljor.

Några hundra meter nordväst om kyrkan och Stenstugu gård ligger en ängs- och betesmark, ibland kallad Charlottendal. Den hävdas normalt inte förutom att den tidvis betas av hästar men är ändå rätt fin. Det är en av Gotlands två kända växtplatser för den sällsynta och mycket vackra hybriden mellan gulsippa och vitsippa. Här finns också blåsuga, *Ajuga pyramidalis*, både i den vanliga blå färgen och i den ovanligare rosa formen. Igenom den fuktigaste delen slingrar sig en å, på våren kantad av kabbleka, *Caltha palustris*. I en glänta nära ån växer ängsbräsmå, *Cardamine pratensis* ssp. *pratensis*. Även hartmansstarr, *Carex hartmanii*, kan man hitta där.

Relativt nyligen har militären restaurerat en ekrik lövmark, det s.k. P 18-ängset. Det ligger ca 500 m öster om Tomatboden vid Hunnelundstorp. Området är inget klassiskt gotlandsäuge, och de öppna ytorna har troligen gödslas, men det kan kanske bli atrikare i framtiden. Det innehåller i alla fall några intressanta gräs: gullhavre, *Trisetum flavescens*, strävlost och lundelm.

Hällmarker

Här och var i "hajdskogen", t. ex. väster om Hunnelund och norr om Vibble, öppnar sig gläntor med fina hällmarkspartier. Särskilt det senare området, söder om gränsmuren mot Visby och öster om Bilmuseet, hyser flera spännade och sällsynta arter. Här finns, åtminstone vissa år, den ettåriga hylsnejlikan, *Petrorhagia prolifera*, liksom gotlandshaverrot, *Tragopogon crocifolius*, och stor haverrot, *T. dubius*. Sommaren 1996 var ett bra år för haverrötterna – de var ovanligt många på den här lokalen: 35 gotlandshaverrötter och 40 stora haverrötter. De finns oftast bara i något enstaka exemplar. Ungefär 100 meter sydost om Bilmuseet, på en ängsmark, växer också rikligt med styv fingerört, *Potentilla recta*, en lätt igenkännlig, hårig art med stora, gula blommor och typiska blad; inte särskilt vanlig på Gotland. Hylsnejlika växer också på ett litet hällmarksparti 200 m söder om kyrkan.

Hartmansstarr, *Carex hartmanii*, är en rödlistad art som på Gotland främst påträffas i fuktiga slåtterängar. I Västerhejde växer den i ett mindre lövskogsområde nordväst om kyrkan. Foto: Stellan Hedgren.

På en hällmark 500 m väster om Suderbys, på Tofta skjutfält, växer raggarv, *Cerastium brachypetalum*, liksom stor haverrot.

Våtmarker

Mellan Suderbys och Kuse gårdar fanns förr en myr, Bruttmyr, men den dikades ut på 1800-talet och idag ser man knappast några spår av den. Allhage myr, mycket hårt ansatt på Tofta skjutfält, hyser dock ännu en del fuktälskande orkidéer som kärrknipprot, *Epipactis palustris*. Vid foten av Hallbro slott finns små fuktstråk som är av källmyrs-karaktär. De lyser rosa på försommaren av majviva, *Primula farinosa*.

Intressant ur ett historiskt perspektiv är Nygårds våt. Den är uppdämd mellan ancylus- och litorinavallen och ligger numera tämligen inklämd mellan olika tomter ungefär 600 meter sydost om Högklint. Bengt Pettersson skriver om den i sin avhandling (Pettersson 1958) att den ännu år 1937 var en öppen sjö med ett djup på ca två meter. Här fiskade man rudor och tog is på vintrarna. Omgivningarna bestod då mest av slåttermark. När Bengt Pettersson kom dit 1939 för en del botaniska undersökningar, var det en exceptionellt torr och varm sommar. Hittills hade sjön aldrig varit uttorkad någon sommar, men nu var den

torr. Detta har sedan fortsatt, och det blev också förutsättningen för en helt annan flora. Agen, *Cladium mariscus*, vandrade in med sina första tuvor förmodligen 1944. I dag är det den dominerande arten i väten och någon klar vattenyta kan man inte hitta.

De stora gårdarna

I Västerhejde finns flera stora gårdar av herrgårdskaraktär – Stenstugu, Suderbys, Nygårds. På 1800-talet blev det modernt att i anslutning till större gårdar plantera bokskogar, och sådana finner vi också här på några ställen. Dessutom hade dessa gårdar parkliknande omgivningar. Det var också på modet att använda utländska gräsfröblandningar. Vanliga var tyska och franska blandningar och på köpet med de önskade gräsarterna fick man intressanta främmande växter. Några trivdes och etablerade sig, som vitrapunkeln, i blå form, *Phyteuma spicatum* ssp. *coeruleum*, vid Nygårds. Här finns också andra sällsyntheter som jordkastanj, *Bunium bulbocastanum*, och gullhavre som säkert hamnat här på samma sätt. En brännässla utan brännhår och med lite annorlunda bladform, *Urtica dioica* var. *holosericea* (?), står också i parken vid Nygårds.

Andra rariteter

Förutom ovan nämnda arter finns det ytterligare intressanta växter i socknen.

Om man fortsätter vägen ner förbi Tomatboden ungefär 300 meter, finns på södra sidan ett bestånd av rödek, *Quercus rubra*. Beståndet är ganska stort, kanske sjuttio träd, och träden bör vara ungefär 50 år gamla. Rödek är en nordamerikansk art, med stora flikiga blad, som har några få växtplatser på Gotland.

Bergoxel, *Sorbus latifolia*, är ett annat främmande trädslag. Det står några träd nära Fridhem och ett stort träd ca 1 km väster om skolan. Det är ett sydvästeuropeiskt träd, med spetsiga oxelliknande blad. På Gotland är den mest känd som planterad och förvildad på Klinteberget.

Eftersom delar av socknen är mycket sandig finns det möjlighet för en del kalkskyende växter att etablera sig. Rödkämpar, *Plantago media*, finns på några ställen, t.ex. på kyrkogården och vid vägkanten nära Stenstugu. På kyrkogården finns för övrigt också några få exemplar av ängsvärlök, *Gagea pratensis* och odört, *Conium maculatum*. Den senare står utanför muren på en jordhög. Styvfibbla, *Hieracium* sekt. *Tridentata*, som bara har ett par lokaler på Gotland, växer i den sandiga marken vid den s.k. Kilen, tidigare ett sandtag, men numera något slags motorbana. Här finns också ullört, *Logfia arvensis*, hamnsenap, *Sisymbrium altissimum*, och ett rejält bestånd av purpurklätt, *Lychnis coronaria*, en trädgårdsväxt som av någon anledning etablerat sig här. I samma område har jag också sett skogsnoppa, *Gnaphalium sylvaticum*. Naturligtvis lever dessa växter ett farligt liv, så nära motorbanan.

Trådveronika, *Veronica filiformis*, har jag hittat på två olika platser: I norra Vibble, rikligt på en gräsplan intill villaområdet, och väster om skolan som ogräs i trädgårdsland. Trådveronika har bara ett fåtal lokaler på Gotland.

300 m öster om Axelsro i gräsmark blommade 1987 rikligt med svartrötter, *Scorzonera hispanica*, en ätlig korgblommig art som tydligt kan lämna trädgårdslandet.

Stjärndaggkåpa, *Alchemilla acutiloba*, en mycket storbladig daggkåpa, finns på åtminstone tre lokaler i socknen: 100 m väster om skolan på en dikeskant, på en åkerren under buskage alldeles söder om Vibble och på en väggkant vid Hunnelundstorp.

Adam och Eva, *Dactylorhiza latifolia*, i den gula färgformen, finns vad jag vet bara i trakterna ca 1 km sydväst om kyrkan. Där växer arten spridd i gles tallskog.

Avslutning

Det här artikeln vill visa på att varje socken har ”sin” flora och den finns där alldeles gratis för alla som har ögonen öppna. En del spännande arter har faktiskt åttaåriga elever visat för mig. En fin lokal för klibbveronika, *Veronica triphyllos* – som tyvärr inte finns kvar numera – fick jag t.ex. reda på genom att ett exemplar lämnades in som exempel på vårtecken. En del sockenbor har också tipsat mig om lokaler eller arter. Ett särskilt tack till Karl-Gösta Jespersson, som tipsat mig om ett par kambräken-lokaler, till Eva Brindt för bl. a. Adam och Eva och till min elev Philip Wiman som letade upp brännässlan som inte bränns!

Litteratur

Gullander, B. 1971. *Linné på Gotland*. – Stockholm.

Pettersson, B. 1958. Dynamik och konstans i Gotlands flora och vegetation. – *Acta Phytogeo-graphica Suecica* 40.

Stålhandske, K. G. 1972. *Landskapets utveckling kring Visby under 16 sekler*. – Sundsvall.

Sylvén, N. 1934. Tre minnesvärda gotlandsdagar. Föreningens för dendrologi och parkvård 15:e sommarrekursion. – *Lustgården* 34: 79-140.

Gun Ingmansson
Bangårdsgatan 10
621 45 Visby

Möten med en raritet

ANTON KESSLER

Den 13 april kom jag till mitt lantställe vid Stenkyrkehuk för första gången. Eftersom huset varit obebott en längre tid var det ganska ruggigt. Jag höll mig varm och på gott humör genom att genast syna och "småstäda" tomten. Den visade sig hysa en hel del arter ur *Pyrola*-familjen. Björkpyrola, *Orthilia secunda*, kunde med en gång bestämmas; de andra visade sig senare vara klotpyrola och vitpyrola, *Pyrola minor* och *P. rotundifolia*.

När det blev samling vid kaffepannan på altanen, hade jag med mig en lövkorg med skräp och överst låg en bladrosett som jag spontant tillskrev arten ryl, *Chimaphila umbellata*. Jag kunde inte minnas var på tomten jag hade fångat upp den, och trots letande kunde jag inte finna plantan. Jag hade aldrig tidigare sett ryl i naturen, trots diverse mil i submontana skogar på kontinenten. Tyvärr behöll jag inte bladrosetten som bevis och för kontroll.

Under de följande åren försökte jag lära mig att snabbt skilja på mjölon och lingon, *Arctostaphylos uva-ursi* och *Vaccinium vitis-idaea*, som båda fanns på tomten. Därvid dök emellanåt tanken upp om att "rosettfyndet" bara varit ett önsketänkande. Fem år senare stakade jag ut ställen för en rad barrväxter som skulle planteras längs tomtgränsen mot skogen. Då fick den tilltänkta gropen för en silvergran, *Abies alba*, hastigt flyttas, ty där stod den, rylen! Den växte bakom en granridå i vind- och solskugga i ett högt moss-lager, på en remsa som 20 år tidigare hade grävts upp för en åskledare. I dag, ytterligare åtta år senare, trivs den fortfarande bra där, trots harbete, och har t.o.m. invaderat planteringsstället för nämnda vitgran tillsammans med mossan. Den har dock aldrig blommat och har bara enstaka skott och bladkransar.

I mitten av 1980-talet gav en femmeters gran, som hade varit klen i några år, äntligen upp, där den stod i en avlägsen del av tomten. När jag kröp med sågen under de vidsträckta och motspänstiga nedersta grenarna, låg jag plötsligt öga mot öga med min vän rylen! Den delade några kvadratmeter med några mjölonövervuxna gamla stubbar. Den brydde sig tydligen inte om berövandet av sitt relativa skydd, ty den blommar nu årligen och klarade även den torra sommaren 1994, i gassande sol.

I slutet av 1980-talet var jag vid ett tillfälle och tittade på de små ormbunkarna som växer i Raudklinten, 700 meter nordost om Stenkyrkehuk. Det var svartbräken, *Asplenium trichomanes*, och murruta, *A. ruta-muraria*. När jag letade mig från klipporna upp till vägen på klintkrönet, på fastigheterna Vale 1:20 och 1:21, snubblade jag på någonting, vilket fick mig att iakta omgivningen noggrannare. Jag stod i en flera hundra kvadratmeter stor, fertil rylmatta! Där växte den i en lätt nordvästsluttning ovanför klinten, i en gles solbortvänd tallskog. Några steg bredvid fanns en liten koloni av knärot, *Goodyera repens*.

Ryl, *Chimaphila umbellata*.
Foto: Bo Göran Johansson.

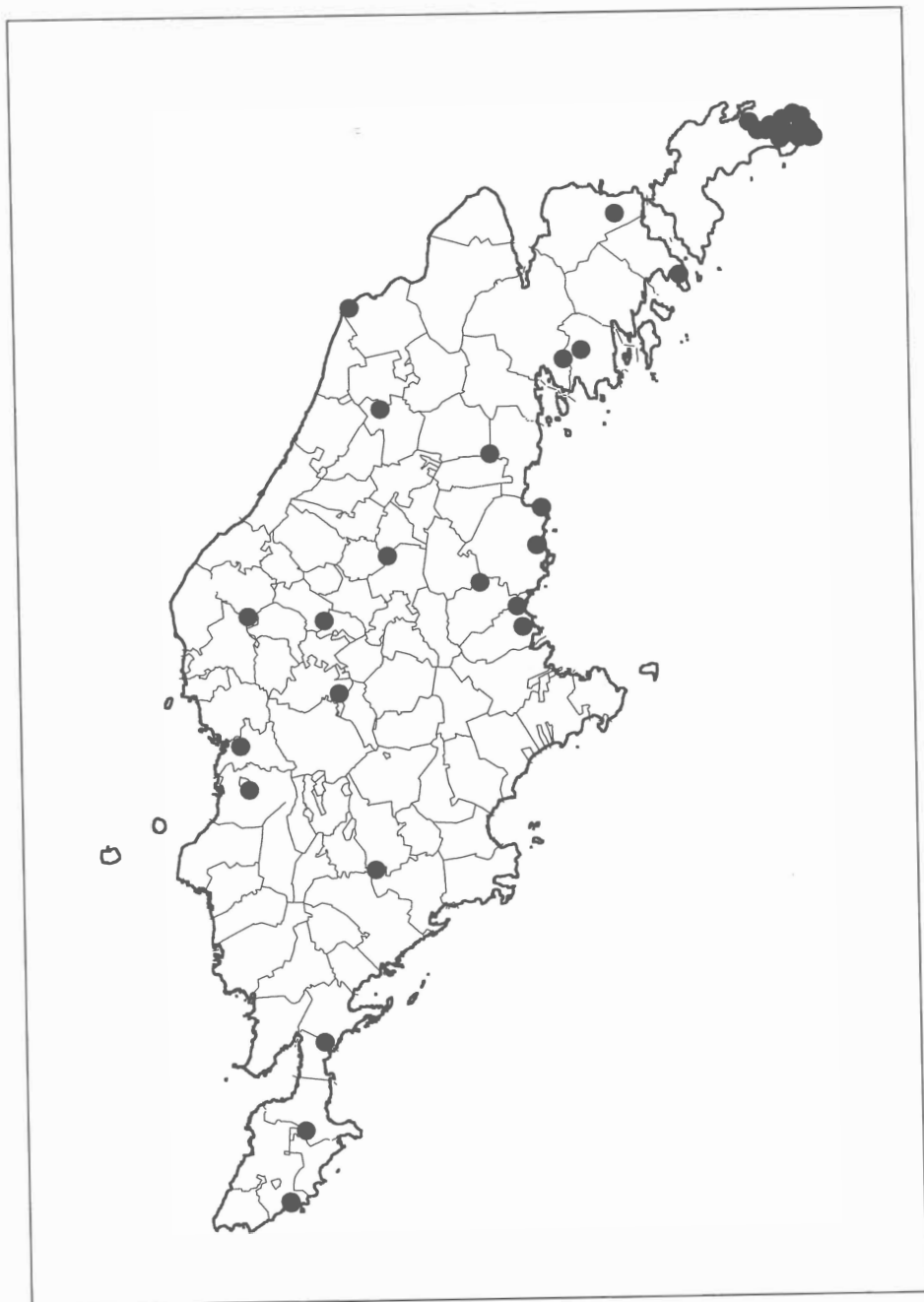
Ryl är en vintergrön halvbuske (hemifanero fy t) med underjordiska utlöpare. Bladen är samlade i ett par kransar i toppen av årsskottet. Bladen liknar lingonens, men är större och tandade. Blomningen inträffar i juli månad.

De vegetativa skotten blommar först det femte eller sjätte året och kan uppnå en ålder av ca 10 år. Arten är ljuskrävande och föredrar lite magra jordar, gärna på sand. Den tycks vara på tillbakagång i Norden. För Gotlands del kan det minskade skogsbetet vara en orsak, eftersom rylen gynnas av störningar; de små fröna behöver naken jord för att gro.

Världsutbredningen är cirkumpolär på norra halvklotet och sträcker sig från Norden, Central- och Östeuropa österut i ett allt smalare bälte till Japan. I Nordamerika finns den också men då med andra underarter. I Sverige har den en ojämn utbredning från Skåne till Ångermanland. I stora delar av Norden verkar rylen vara på tillbakagång.

Rylen är från Gotland känd sedan Landebergs Flora Gohtlandica (1811). Johansson (1897) anger att arten växer "flerstädes" i måttligt antal, från Lärbro i norr till Mästermyr i söder.

Rylens aktuella utbredning framgår av kartan på nästa sida. Kartan baserar sig på uppgifter insamlade i samband med arbetet med Projekt Gotlands flora.

Kända lokaler för ryl, *Chimaphila umbellata*, på Gotland. Uppgifter från Projekt Gotlands flora.

Litteratur

- Johansson, K. 1897. Hufvuddragen af Gotlands växttopografi och växtgeografi grundade på en kritisk granskning af dess kärlväxtflora. – *K. V.A. Handl.*, Bd. 29:1.
- Landeberg, S. 1811. *Flora Gothlandica*. – Handskrift inlämnad till Kungl. Vetenskapsakademien.
- Mossberg, B., Stenberg, L. & Ericsson, S. 1992. *Den Nordiska Floran*. – Wahlström & Widstrand.
- Sebald, O. m. fl. 1993. *Die Farn- und Blütenpflanzen Baden-Württembergs*. Band 2. Andra uppl.
- Schmeil-Fitschen 1976. *Flora von Deutschland*. 86:e uppl.
- Tutin, T. G. m. fl. 1964. *Flora europaea*. – Cambridge.
- ArtDatabanken. 1997. Artfaktablad om ryl.

Anton Kessler
Elsterstaffel 11
D-70199 Stuttgart 1
Tyskland

Lövmarksinventering på Gotland

PER JOHANSSON & HJALMAR CRONEBORG

Under förra året, 1996, påbörjade Länsstyrelsen en inventering av gotländska lövmarker. I lövmarksbegreppet ingår lövängar, hagmarker och lövskogar med såväl ädellövträd som andra lövträdslag. Alla områden som är större än 0,5 hektar och med minst 50% lövinslag avgränsas på IR-flygbilder. I ett urval av dessa områden skall sedan lavar, mossor, svampar och eklevande skalbaggar inventeras. För att kartlägga arter som är knutna till solitärträd (alléträd, vårdträd och liknande) undersöks även vissa kyrkogårdar. Syftet med hela inventeringen är att få en god bild av lövmarkernas utbredning och tidigare förbisedda organismgrupper, främst kryptogamer. Projektet finansieras av Naturvårdsverket och Världsnaturfonden, WWF.

Under 1996 inventerades tre socknar: Bunge, Bäl och Tofta. En del tid ägnades åt att pröva och finslipa metodiken, och i ett stort antal områden inventerades trädlevande lavar. I år, 1997, skall IR-flygbildstolkningen fortsätta, lavinventeringen skall avslutas, och i höst genomförs en svampinventering. Mossor och skalbaggar skall inventeras under 1998. Avsikten med de här sidorna är att presentera projektet med en kort bakgrund och några resultat från förra året. En mer fullständig redovisning av förra årets arbete ges i rapport nr 3 1997 från Livsmiljöenheten vid Länsstyrelsen i Gotlands län.

Inventeringsbehov

Det finns inga heltäckande inventeringar av Gotlands lövängar och lövskogar. Därför är det svårt att ange arealuppgifter. En av de mer heltäckande inventeringarna hittills är ängs- och lövinventeringen från 1976 (Länsstyrelsen 1976). Där redovisas 407 områden med en sammanlagd areal på ungefär 1 900 hektar. I Ekstam m.fl. (1984) anges att Gotland har omkring 144 000 hektar skogsmark, varav 11% är lövskog, dvs. nästan 16 000 hektar. Enligt Skogsvårdsstyrelsens uppskattningar är arealen lägre: ca 130 000 hektar (Karin Wågström muntl.). Munthe (1913) uppgav att arealen lövskog i vid bemärkelse, även lövängar m.m., år 1890 uppgick till 17 500 hektar och att den egentliga lövskogen huvudsakligen utgjordes av björk.

Enligt en extrapolering utifrån riksskogstaxeringens resultat och den översiktliga skogsinventeringen (ÖSI) har skogsarealen med minst 70% lövinslag uppskattas till 3 119 hektar och arealen med minst 50% lövinslag till 5 087 hektar (Bro 1989). Enligt en extrapolering av ÖSI med data fram till och med 1991 är arealen ädellövskog ca 850 hektar och arealen ädellövskog ca 830 hektar (Karin Wågström muntl.). Ädellövskog definieras enligt ädellövskogslagen som skogsbestånd som utgörs av lövträd till minst 70% och av

ädla lövträd till minst 50% och vars yta är minst 0,5 hektar. I ÖSI har ibland ädellövområden inkluderats i större barrdominerade bestånd och definieras därför inte som ädellövskog. Därför är arealen ädellövskog som är relevant för biologisk mångfald knuten till sådan skog större.

De områden som har innefattats i tidigare inventeringar har främst beskrivits med avseende på träd- och buskskiktet samt kärlväxtfloran. För kryptogamer och evertebrater finns endast fragmentariska uppgifter. Lövskogar är en av landets artrikaste miljöer (Drakenberg m.fl. 1991) och hyser fler hotade arter än andra biotoper (Berg m.fl. 1994). Många av dem är kryptogamer och evertebrater.

För närvarande pågår Skogsvårdsstyrelsens nyckelbiotopsinventering på Gotland. Den inriktar sig på särskilt värdefulla områden och omfattar all skogsmark. Det krävs alltså en mer detaljerad inventering för att vi skall få en helhetsbild av lövmarkernas utbredning och naturvärden på Gotland. Genom att ha bättre kunskap om var lövområdena finns och om arternas förekomst och ekologi ökar möjligheterna till bra information, skötselråd och naturvård i de gotländska lövmarkerna.

Gotländska lövmarker – en bakgrund

Gotland tillhör den boreonemorala zonen (t.ex. Gustafsson 1996). Det är en växt-geografisk region som domineras av barrskog med större eller mindre inslag av lövträd, på bördiga marker ofta ädellövskog. Nordgränsen utgörs av *Limes norrlandicus* (norrlandsgränsen) som sammanfaller med ekens nordgräns. I söder markeras gränsen mellan den boreonemorala zonen och den nemorala zonen, som naturligt domineras av ädellövskog, av granens naturliga sydgräns. Ibland urskiljs sydligaste Gotland som en oceanisk, sydlig boreonemoral naturgeografisk region tillsammans med den södra lövskogsregionen (Nordiska ministerrådet 1983).

De dominerande ädla lövträdslagen på Gotland är ask och ek. Lundalm är traktvis ganska vanlig, medan lind, lönn och skogsalm är ovanligare. Trädslagets utbredning idag är säkert i hög grad beroende av odlingshistoriska faktorer. Høgt betestryck på utmarkerna och även stort behov av lövfoder, virke m.m. har missgynnat träd som har svårare med föryngring och etablering. Både lind och lönn har sannolikt haft betydligt större utbredning på Gotland från varmetiden och framåt, tills dess att de trängdes undan av ökat betestryck och utnyttjande (jfr Pettersson 1958, Ekstam m.fl. 1984).

Eken har haft en särställning bland trädslagen eftersom den fram till 1830-talet tillhörde kronan och inte fick avverkas utan tillstånd av statsmakten (se t.ex. Hultengren, Pleijel & Holmer 1997). Ända fram till i slutet av 1700-talet hade Gotland ett stort bestånd grova ekar, men under en 40-års period mellan 1793 och 1834 utstämplades och avverkades de flesta grövre ekar på ön (Steffen 1945, Kardell 1991). I dag är det därför ont om riktigt gamla, grova ekar.

Några resultat hittills

Totalt karterades 405 hektar lövmarker i Bunge, Bäl och Tofta, varav 175 hektar angavs som ädellövskog (definierad som områden med mer än 50% täckningsgrad i kronskiktet

och med minst 70% ädellövinslag) och 96 hektar som ädellövskog (mindre än 50% täckningsgrad). Det är för tidigt att jämföra siffran med tidigare arealuppskattningar men det är ändå en hög ädellövsareal.

Det är påtagliga skillnader mellan socknarna, framför allt mellan Bunge och Bäl, i lövmarkernas utbredning och karaktär. Skillnaderna beror till stor del på jordarts-förhållandena. I Bäl och Tofta utgörs jordarten till stor del av moränmargel som är en bördig jordart som gynnar lövskog. I Bunge är jordarterna inte lika bördiga. Därför är lövträden i Bäl och Tofta ofta stora medan även riktigt gamla träd är påfallande klena i Bunge. I Bäl är lundalm ett vanligt trädslag men saknas nästan helt i Bunge och Tofta.

Gotländska lövmarker förknippas nog oftast med lövängar och lövängsrester som är relativt välvägränsade mot andra markslag. Så ser det ofta ut, även i socknarna som karterades förra året, men i Bäl finns det dessutom mycket lövskog på de gamla utmarkerna. De har kommit upp sedan betestrycket minskade och gränsen mot barrskog är ofta diffus.

Skillnaderna i lövmarkernas karaktär återspeglas också i lavfloran. Som exempel kan nämnas att vissa arter som vitskivlav *Buellia alboatra*, almlav *Gyalecta ulmi* och gulvit blekspik *Sclerophora nivea*, som oftast påträffas på grövre träd och lundalm främst hittades i Bäl socken.

Rödlistade lavar påträffades i nästan samtliga inventerade områden (72 av 73) och sammanlagt gjordes drygt 850 fynd av 35 rödlistade arter. Som ett fynd räknas varje gång en art påträffas på ett träd. Totalt inventerades 841 träd i 73 områden. Mycket sällsynta arter i ett nationellt perspektiv som hittades förra året är *Arthonia zwackhii*, cinnoberfläck *A. cinnabarina*, mörk lundlav *Bacidia auerswaldii*, blanklav *Eopyrenula leucoplaca*, stor-sporig kraterlav *Gyalecta derivata* och askvärtlav *Pyrenula nitidella*.

Lövtäkt

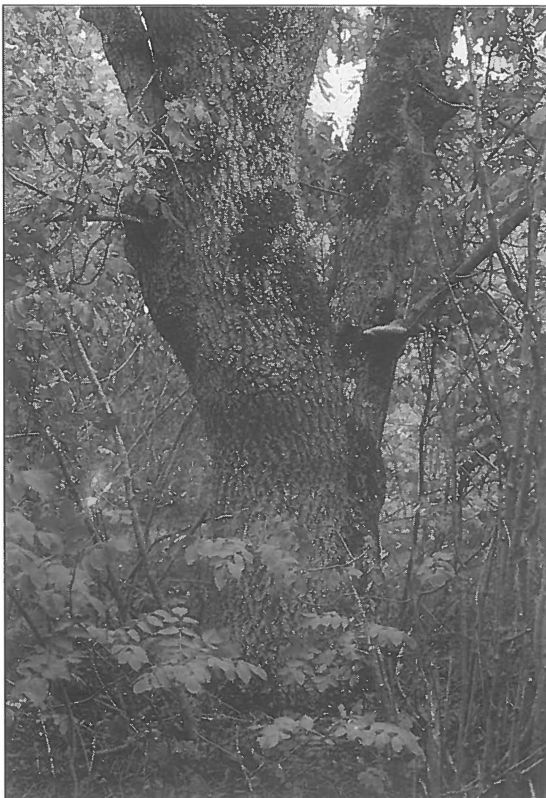
Det går inte att skriva om gotländska lövmarker utan att komma in på de hamlade träden som är ett av Gotlands signum. Gamla hamlade träd är inte bara kulturhistoriska budbärare utan dessutom hemvist för många fåglar, fladdermöss, insekter, lavar, mossor och svampar (t.ex. Hultengren 1994).

På Gotland har Slotte (1996) uppskattat att det finns ungefär 400 000 hamlade träd. Det är naturligtvis en grov uppskattning men det är en mycket hög siffra i ett nationellt perspektiv. I Bråbygden i Småland uppskattar Aronsson (1996) att det torde finnas mellan 3 000 och 4 000 hamlade träd. Bråbygden är namnet på en vacker trakt i närheten av Kristdala, där det gamla småländska kulturlandskapet fortfarande hålls levande. I Sjuhäradsbygden i Västergötland uppskattas antalet kvarvarande hamlings-träd till ca 7 000 (Carlsson m.fl. 1996). På Åland har Slotte (1996) uppskattat antalet hamlade träd till mer än 100 000.

Ask har ofta ansetts ge det bästa lövfodret, men nästan alla träd och buskarter har hamlat (t.ex. Slotte 1993, Carlsson 1996). Pettersson (1958) anger exempelvis att hamling av klibbal har förekommit på Fårö.

Snabbväxande trädslag som exempelvis björk försvinner fortare än andra trädslag eftersom de lättare lider stambrott på grund av den uppväxande kronans tyngd eller helt enkelt åldras och dör relativt fort (jfr Slotte 1993). Det innebär att det idag kan vara lätt att

En stor hamlad ask i en igenväxande löväng i Tofta socken. På trädet växer exempelvis almlav, *Gyalecta ulmi*, och pälsticka, *Inonotus hispidus*. Foto: Per Johansson.

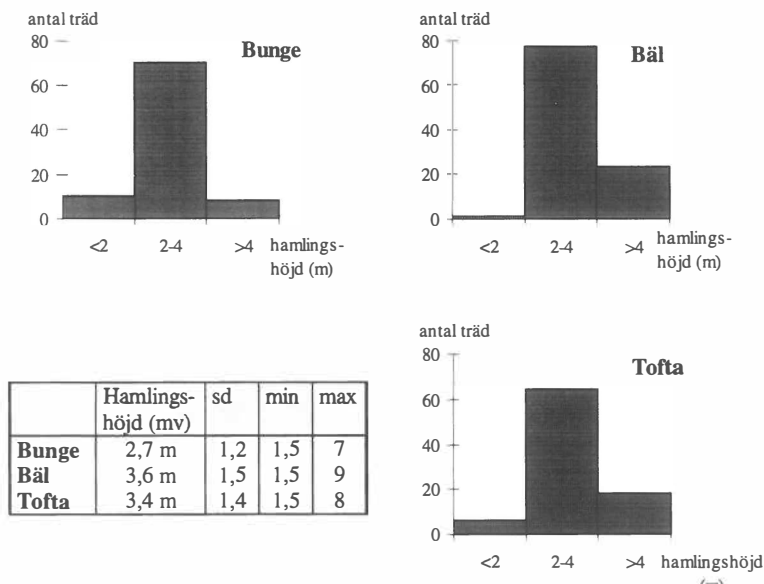

tro att sådana trädslag aldrig har hamlats, eftersom man aldrig ser dem i markerna. Andra trädslag som exempelvis ask blir mycket äldre, och kan stå kvar länge och påminna om de gamla traditionerna.

I samband med lavininventeringen noterades hamlingshöjden (den högsta höjd där man regelbundet kapat grenar) i halvmetersintervall på alla träd som undersöktes. Dessutom gjordes en grov uppskattning av antalet hamlade träd i varje område.

I 56 av de 73 områden som lavininventerades påträffades gamla hamlade träd. Uppskattningsvis är antalet sammanlagt mellan 3 200 och 4 400. Det allra vanligaste trädslaget är ask. Totalt har hamlingshöjden uppgivits på 277 träd (256 askar, 15 lundalmar, 4 lönnar, 1 lind och 1 oxel). Förutom uppräknade trädslag noterades också hamlade björkar i ett område i Tofta socken.

I samtliga tre socknar förekommer både lågt topphamlade träd och sidohamlade träd som har toppkapats på hög höjd. De förekommer ofta tillsammans inom samma områden. Hamlingshöjden varierar från en och en halv meter till nio meter, beroende på hamlings-sätt, men oftast är träden toppkapade på mellan två och fyra meters höjd (fig. 1).

Figur 1. Hamlingshöjd i Bunge, Bäl och Tofta socknar. Antalet träd där hamlingshöjden uppgavs var i Bunge: 88 (87 askar, 1 oxel); i Bäl: 101 (81 askar, 1 lind, 15 lundalmar, 4 lönnar); i Tofta: 88 (samtliga askar). I tabellen redovisas den genomsnittliga hamlingshöjden i varje socken, standardavvikelsen samt lägsta och högsta noterade hamlingshöjd. Diagrammen visar antalet hamlade träd i tre klasser; hamlade lägre än 2 meter, hamlade mellan 2 och 4 meter, hamlade högre än 4 meter.

Generellt är hamlingshöjden lägre i Bunge socken än i de två övriga socknarna. Det är annars svårt att se några tydliga lokala skillnader. Det går alltså inte utifrån de här resultaten att säga att det finns en enhetlig hamlingstradition på Gotland. Däremot kan man säga att den dominerande hamlingstypen är topphamling på två till fyra meters höjd.

Tack

Vi vill passa på att tacka alla som har haft synpunkter, lämnat information eller kontrollbestämt lavar: Leif Andersson, Ulf Arup, Tony Foucard, Stellan Hedgren, Svante Hultengren, Margareta Ihse, Roland Moberg, Magnus Nilsson, Anders Nordin, Tina Pahlén, Arne Pettersson, Siv Runborg, Rikard Sundin, Göran Thor, Håkan Wirtén och Karin Wågström. Stort tack också till Natur-vårdsverket och Världsnaturfonden WWF som finansierar projektet.

Litteratur

Aronsson, M. 1996. Hamling i Småland – fakta och synpunkter på lövtäktsbruket. I: Slotte, H. & Göransson, H. (red.): *Lövtäkt och stubbskottsbruk. Människans förändring av landskapet – boskapskötsel och åkerbruk med hjälp av skog*. – Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien. SOLMED Nr 17: 53–67.

- Berg, Å., Ehnström, B., Gustafsson, L., Hallingbäck, T., Jonsell, M. & Weslien, J. 1994. Threatened plant, animal and fungus species in Swedish forests: Distribution and habitat associations. – *Conservation Biology* 8: 718–731.
- Bro, B. 1989. *Gotländska lövmarker*. Sammanställning av ÖSI-material och flygbildstolkningar från norra Gotland. – Länsstyrelsen i Gotlands län.
- Carlsson, Å., Hultengren, S. & Danielsson, I. 1996: Hamlade träd i Kalv socken. I: Slotte, H. & Göransson, H. (red.): *Lövtäkt och stubbskottsbruk. Människans förändring av landskapet – boskapsskötsel och åkerbruk med hjälp av skog*. – Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien. SOLMED Nr 17: 191–197.
- Drakenberg, B., Ehnström, B., Liljelund, L.-E. & Österberg, K. 1991. *Lövsfogens naturvärden*. – Naturvårdsverket, Rapport 3946.
- Ekstam, U., Jacobson, R., Mattson, M. & Porsne, T. 1984. *Ölands och Gotlands växtvärld*. – Natur och Kultur, Stockholm.
- Gustafsson, L. 1996: Växt- och djurgeografiska indelningar. I: Sveriges Nationalatlas, Växter och djur, sid. 27.
- Hultengren, S. 1994. *Träd i odlingslandskapet*. – Jordbruksverket, Jönköping.
- Hultengren, S., Pleijel, H. & Holmer, M. 1997. Ekjättar – historia, naturvärden och vård. – Natur-centrum AB.
- Kardell, L. 1991. Var 1800-talet ett kritiskt århundrade för Gotlands skogar? I: Lindquist, S.-O. (red.): *Landsbygd i förvandling – gotländsk odling och bebyggelse under 1800-talet*. Minnes-skrift till Gotlands läns Hushållningssällskaps 200-årsjubileum. – Uddevalla.
- Länsstyrelsen. 1976. *Inventering av ängs- och lövmarker*. – Länsstyrelsen i Gotlands län.
- Munthe, H. 1913. Drag ur Gottlands odlingshistoria i relation till öns geologiska byggnad. – Sveriges Geologiska Undersökning, avhandlingar och uppsatser i 4:0, N:o II.
- Nordiska ministerrådet. 1983. Naturgeografisk regionindelning av Norden. NU B 1977: 34. Revi-derad karta 1983.
- Pettersson, B. 1958: Dynamik och konstans i Gotlands flora och vegetation. – *Acta Phytogeo-graphica Suecica* 40.
- Slotte, H. 1993: Hamlingsträd på Åland. – *Svensk Bot. Tidskr.* 87: 283–304.
- Slotte, H. 1996: Lövtäkt och stubbskottsbruk – forskning och landskapsvård. I: Slotte, H. & Göransson, H. (red.): *Lövtäkt och stubbskottsbruk. Människans förändring av landskapet – boskapsskötsel och åkerbruk med hjälp av skog*. – Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien. SOLMED Nr 17: 199–206.
- Steffen, R. 1945: Gotlands forna ekskogar. I: *Boken om Gotland*, sid. 358–362.

Per Johansson
Institutionen för naturvårdsbiologi
Sveriges lantbruksuniversitet
750 07 Uppsala

Hjalmar Croneborg
Livsmiljöheten
Länsstyrelsen i Gotlands län
621 85 Visby

Exkursionsrapporter

Kryptogamexkursion i Hörsneområdet den 12 oktober 1996

Exkursionsledarna lade ner en del möda på att finna ett bra område för årets kryptogamexkursion, och valde till sist en naturbetesmark i Bara socken. Området är klassat som nyckelbiotop i Skogsvårdsstyrelsens nyckelbiotopsinventering. Beståndet är luckigt och olikåldrigt som ett traditionellt skogsbete brukar vara och med ett dominerande mosstäcke i bottenskiktet. Trädskiktet består av tall och gran, *Picea abies*, *Pinus silvestris*.

Det kalla och torra vädret under året hade medfört en ytterligt sparsam svampflora, medan de klimattåligare mossorna och lavarna inte påverkats nämnvärt. De 11 deltagarna gjorde en gemensam rundvandring i området och den första svampart vi såg var svartgrön spindling, *Cortinarius atrovirens*, som i Sverige, med undantag för ett öländskt fynd, endast växer på Gotland. Den ser dramatisk ut med sin svarta hatt och grüngula undersida. Arten är på den nationella rödlistan klassad som sårbar. Strax intill fanns klubbspindling, *Cortinarius varius*, vackert färgad i gult och violett. Här växte också många små ljusa svampar med sötaktig doft, nämligen dofttrattskeivling, *Clitocybe fragrans*. Dess storvuxna släkting häggdoftande trattskeivling, *Clitocybe geotropa*, fanns i närheten. Av riskorna kunde vi notera svavelrisk, tallblodrisk och granblodrisk, *Lactarius scrobiculatus* *Lactarius deliciosus*, *L. deterrimus*, och bland kremlorna fann vi puckelkremla, *Russula caerulea*, krusbärskremla, *R. queletii*, och trattkremla, *R. delica*, den senare i en myrstack. Andra mindre arter var rödgrå grynskeivling, *Cystoderma carcharias*, doftvaxskeivling, *Hygrophorus agathosmus*, sidentråding, *Inocybe geophylla*, skäggmusseron, *Tricholoma vaccinum*, rödgul taggsvamp, *Hydnum rufescens*, och flåhätta, *Mycena epiphygia*.

I en glänta gjorde vi paus i svampletandet för att i stället studera en del av de olika mossarterna i området. Flera av de allra vanligaste bladmossorna kunde vi hitta här. Bland de pleurokarpa arterna (mestadels nedliggande, där sporhuset utgår från stammens eller grenens sidor) hittade vi husmossa, *Hylocomnium splendens*, ibland även kallad våningsmossa p.g.a. sitt trappstegsliknande växtsätt. Thujamossa, *Thuidium tamariscinum*, inte helt olik föregående art, växte i närheten. Det är en praktfull art som dock är mera ljusgrön och har mattare blad än husmossa.

Väggmossa och pösmossa, *Pleurozium schreberi* och *Pseudoscleropodium purum*, två andra arter som liknar varandra, kunde vi också studera här. Dessa två skiljs lättast åt genom att den förra har röd och den senare grön stam. Vi fann även cypressfläta, *Hymnum cupressiforme*, en variabel men allmän art som kan förekomma på olika underlag och vars karaktär är att skotten liknar en fläta.

Tre arter akrokarpa mossor letade vi också fram (upprättstående med sporhuset utgående från stammens topp). En av dem var björnmossa, *Polytricum commune*, vilken likt de flesta andra arterna i släktet har barrlika blad. Kvastmossa, *Dicranum scoparium*, var en annan art med liknande växtsätt men med mjukare blad och oftast med krökt spets.

Den tredje arten i denna grupp, rosmossa, *Rhodobryum roseum*, en kalkgynnad art som växte på en något skuggigare plats. Dess karaktär är den till synes blottade stammen med en 1-2 cm bred roslik rosett i toppen.

När vi sett oss mätta på mossorna fortsatte vi vår vandring i området. Ute på den gräsbevuxna betesmarken lyste den lilla gula sprödvaxskivlingen och toppvaxskivlingen, *Hygrocybe ceraceus*, *H. conicus*, samman med en sammetsmusseron, *Dermoloma spp*, och mosstråding och topptråding, *Inocybe nitidiuscula*, *I. fastigiata*, samt mörk rök-svamp, *Lycoperdon nigrescens*. Den ljusare vårtiga röksvampen, *Lycoperdon perlatum*, visade sig vid den fortsatta vandringen in i skogen. Under en gammal gran fanns rödbrun jordstjärna, *Geastrum vulgatum*, vilken utsetts till Gotlands landskapssvamp. Stora bågar bildade blåmusseron, *Lepista nuda*, och pudrad trattskevling, *Clitocybe nebularis*. Båda är uppskattade matsvampar, den senare dock åttlig först efter förvällning. Ytterligare arter var bittermusseron, ärggrön kragskivling och ametistskevling, *Leucopaxillus gentianeus*, *Stropharia aeruginosa*, *Laccaria amethystea*. Stark rättiklukt hade den vackert violetta rättikhättan och senapsfränskivlingen, *Mycena pura*, *Hebeloma sinapizans*, medan kakao-fränskivlingen var närmast luktlös. Ett exempel av den gurkdofande transkrälingen, *Macrocystidia cucumis*, blev också funnet. På stubbar och rötter fanns bruna arter, en del gytttrade, som rökslöjskevling, gifthättning och fläckig bitterskevling, *Hypholoma capnoides*, *Galerina marginata*, *Gymnopilus penetrans*, och även det svartvita stubbhornet, *Xylaria hypoxylon*.

Då och då under vandringen letade vi med våra blickar uppåt. Där, bland grangrenar kunde vi finna några mestadels vanliga lavar, bl.a. en av Sveriges vanligaste växter, blåslaven, *Hypogymnia physodes*. Den kan växa på de flesta underlag men hittas oftast på stammar och grenar. Den, liksom näverlaven, *Platismatica glauca*, som vi också fann här relativt rikligt, tillhör gruppen bladlavar. Gällav, *Pseudevernia furfuracea*, och mjölig brosklav, *Ramalina farinacea*, ur gruppen busklavar var två andra arter vi kunde studera. Den förra är gråare i färgen med de äldre grenarna svarta på undersidan. Den senare har liksom alla sk. brosklavar samma grågröna färg runt om. Till sist tittade vi också på ett par arter ur *Usnea*-släktet, luddig skägglav och skägglav, *Usnea hirta*, *U. filipendula*. Dessa hör också till busklavarna men brukar ibland nämnas som hänglavar. Den kanske allra vanligaste bland *Usnea*-arterna är luddig skägglav, medan skägglaven är betydligt mera kräsen och således inte lika vanlig. Här förekommer den sparsamt, kanske gynnad av den luckiga och delvis ljusa miljön.

Den medhavda matsäcken intogs på andra sidan vägen i en örtrik barrskog. Där växte flattoppad klubb-svamp, vackert gul kryddspindling och ett mycket magert exemplar av anisspindling, *Clavariadelphus truncatus*, *Cortinarius percomis*, *C. odorifer*.

Elsa Bohus Jensen & Karin Wågström

Staffan Rosvall hedersmedlem

På föreningens årsmöte den 20 februari 1997 väcktes en övrig fråga, som egentligen var ett förslag. Förslaget att Staffan Rosvall borde bli hedersmedlem i Gotlands Botaniska Förening antogs enhälligt av årsmötet.

Konstnären och botanisten Staffan Rosvall, Klintehamn, har ju alltsedan föreningens tillkomst år 1981 bidragit med fina framsidor till Rindi. Även inuti tidskriften har vi åtskilliga gånger fått illustrera med hans akvareller. Vem minns inte hans äppelros?

När boken *Fagningros och jordsyren* kom 1976 fick vi ett vackert illustrerat praktverk men också en ovärderlig källa som man som gotländsk botanist alltid går till när det gäller t.ex. sippor och orkidéer.

Staffan är också mycket kunnig vad gäller sydeuropeiska orkidéer och särskilt Kreta har fått många besök.

UPPROP!

Alla Gotlands sällsynta och hotade växter ska, helst varje år, kontrolleras på så sätt att någon regelbundet besöker växtplatserna och följer upp hur växten klarar sig.

Detta görs av s.k. floraväktare, som kan vara precis vem som helst som känner igen arten. Det är för närvarande 65 arter kärlväxter, några med flera växtlokaler, som ska övervakas. Som alla förstår är det ett viktigt men tidsödande arbete om det ska göras av ett fåtal personer men ett angenämt och intressant åtagande om man bara har någon enstaka art att hålla reda på.

Alltså – alla ni som skulle kunna tänka er att bli floraväktare för en eller flera arter, vi behöver er hjälp! Rapporteringen sker till en lokal kontaktperson, som i sin tur överlämnar resultaten till ArtDatabanken vid Sveriges lantbruksuniversitet i Uppsala.

Intresserade bör höra av sig till

Elsa Bohus Jensen, tel 0498-21 61 92

Styrelseberättelse för verksamhets- året 1996

Medlemsantal

Föreningen hade vid årets slut sammanlagt 730 medlemmar varav 67 familjemedlemmar, en minskning med 52 medlemmar sedan föregående år. Geografiskt var medlemmarna fördelade enligt följande (1995 års siffror inom parentes): Gotland 290 (297), Sverige utom Gotland 411 (455), och utlandet 29 (30). I fjolårets siffror ingick dock 22 byten av Rindi med nra tidskrifter. Den faktiska medlemsminskningen är alltså "bara" 30 st.

Funktionärer

Styrelsen har under det gångna året bestått av Bengt Larsson (ordförande), Jörgen Petersson (vice ordförande), Elsa Bohus-Jensen (sekreterare), Gun Ingmansson (kassör), Bo Göran Johansson (ledamot och ansvarig för Projekt Gotlands Flora), Ingrid Engquist (ledamot), Stig Högström (ledamot), och Karin Wågström (ledamot).

Revisorer har varit Sverker Lanner och Lars Åke Pettersson.

Revisorssuppleant har varit Jens- Henrik Kloth.

Valberedningen har bestått av Stellan Hedgren och Lars Åke Pettersson.

Sammanträden

Styrelsen har under 1996 sammanträtt tre gånger. Delar av styrelsen har dessutom träffats i stort sett varje torsdagskväll under hela året.

Årsmötet

Årsmötet hölls på Gotlands naturmuseum den 22 februari 1996. Gun Ingmansson hade avböjt omval till ordförandeposten och till ny ordförande valdes Bengt Larsson: I övrigt förblev styrelsen oförändrad.

Mötet beslöt att någon höjning av medlemsavgiften inte var aktuell men att styrelsen skulle få förtroendet att besluta i ärendet om det skulle visa sig nödvändigt inför nästa år (dock till högst 100 kronor).

Stig Ekström, Uppsala, utsågs av årsmötet till ny hedersledamot.

Torbjörn Lindell avslutade kvällen med ett mycket intressant föredrag om de gotländska pulsatillorna.

Rindi

Föreningens tidskrift Rindi har tyvärr bara utkommit med två nummer under året men ett större temanummer, nr 3-4 1996, är på gång och beräknas komma inom kort.

Nummer 1, som har redigerats av Gun Ingmansson, Karin Wågström och Bo Göran Johansson, prydes av blåsippor i ett änge efter en akvarell av Harald Norrby. Där kan man finna artiklar om Grönkulla av Sylve Häglund, Skogsfru av Stig Högström, Johannesört som medicinalväxt av Stig Ekström, samt som vanligt Årets fynd av Jörgen Petersson.

Nummer 2, är redigerad av Gun Ingmansson och Karin Wågström, framsidan är efter en akvarell av Ulla Sjöswärd och föreställer en rågvallmo. Här skriver Per Johansson, Lars Åke

Pettersson och Karin Wågström om några gotländska hänglavar. Övrigt innehåll består av exkursionsrapporter, föreningsmeddelanden och program.

Nummer 3-4 (som ännu ej har utkommit) blir som sagt ett ganska tjockt temanummer om kulturflyktingar som mer eller mindre väl etablerat sig i den gotländska floran. Bo Göran Johansson och Bengt Larsson står för sammanställningen.

Exkursioner och sammankomster

- 25 jan. Studiekväll. Bo Göran Johansson hade en genomgång av familjen Lamiaceae.
- 24 mars Lavexkursion till Gothem med Per Johansson och Karin Wågström.
- 28 apr. Vårexkursion till Östergarnslandet med Elsa Bohus Jensen och Bo Göran Johansson.
- 2 juni Sandmarker i Ljugarnstrakten. Gun Ingmansson och Jörgen Petersson.
- 23 juni Lilla Orkideresan, en heldagsutflykt, i år på norra Gotland.
- 20 juli Galgbergets flora.. Bengt Larsson guidade.
- 10 aug. Från Bogeviden till Slites gamla soptipp; Jörgen Petersson visade kulturflyktingar m.m.
- 7 sept. Gun Ingmansson visade floran på stranden och i kulturlandskapet kring Petes i Hablingbo.
- 12 okt. Elsa Bohus Jensen och Karin Wågström ledde oss bland kryptogamer i Hörsne.
- 14 nov. Medlemmarnas bildkväll; som vanligt många intressanta växter från när och fjärran.

Öppet hus

Även detta år har föreningen haft öppet hus på Gotlands Naturmuseum varje torsdag kl 19.00 från maj t.o.m. augusti, detta för att inventera men även andra intresserade, t.ex. turister, skall kunna få hjälp med artbestämningar av växter, träffa likasinnade m.m.

Inventeringar sommaren 1996

Inte heller detta år hade vi något traditionellt inventeringsläger. Lördag - söndag 13-14 juli träffades vi dock för en gemensam inventering av ett par rutor i Hablingbo och Näs. En hel del intressanta fynd gjordes, bl.a. jordkastanj och nålkörvel.

Projekt Gotlands Flora

Floraprojektet, som så småningom skall utmynna i en modern landskapsflora över Gotlands kärlväxter, har nu pågått i fjorton säsonger. De totalt 180 kartbladen är nu i stort sett färdiginventerade. Större delen är också inmatade på data. Vissa litteratur och herbarie-genomgångar återstår dock liksom den slutliga sammanställningen av alla uppgifter till en färdig flora.

Naturvård

Föreningen har representerats vid miljörådet vid fyra tillfällen, deltagit i ett symposium anordnat av miljörådet., lämnat uppgifter till vägkantsinventeringen, haft ett för båda parter givande flora-data-samarbete med skogsvårdsstyrelsen. Liksom tidigare år har vi även varit floraväktare och lämnat uppgifter om ett flertal arter till ArtDatabanken i Uppsala samt granskat och lämnat synpunkter på ett antal artefaktablad därifrån.

Övrigt

Även i år har föreningen anordnat en studiecirkel om Gotlands flora för cirka 20 deltagare.

Ledare har varit Jörgen Petersson och Gun Ingmansson, även övriga i styrelsen har deltagit.

Föreningen har dessutom lämnat synpunkter på manus till *Flora Nordica* ett flertal gånger under året.

Liksom tidigare år har styrelsemedlemmar åtagit sig växtvandringar för andra föreningar, bl.a. har Gun Ingmansson lett vandringar både i Allekvia och Laxarve ängen.

Årsredovisning 1996

Intäkter

Medlemsavgifter		57 655,00
Gåvor		3 655,00
Försäljning av lösnummer av Rindi, kort & dekaler		9 457,00
Bidrag från Gotlands kommun	3 000,00	
Bidrag från Länsstyrelsen i Gotlands län	5 000,00	8 000,00
Arvode från Gotlands fornvänner		8 000,00
Floraväktararvode från SLU		8 600,00
Exkursioner		6 000,00
Räntor		5 306,03
Summa:		106 673,03

Utgifter

Rindi nr 1 och 2 1996, tryckning & bindning	29 840,00	
Rindi nr 1 och 2 1996, porto	3 744,00	
Beräknad kostnad Rindi nr 3-4 1996 (inkl porto)	43 000,00	76 584,00
Exkursioner & möten		7 845,50
Frtimärken, kuvert, datalicens, utlandsavgifter m.m.		2 887,00
Årets överskott		19 356,53
Summa:		106 673,03

Balansräkning 1996-12-31

Tillgångar

Girokapitalkonto 68 36 66 - 2 P	159 157,74
Föreningsgiro 68 36 66 - 2	3 479,76
Summa:	162 637,50

Skulder och eget kapital

Rindi nr 3-4 1996	43 000,00
Gåvofonden	41 720,00
Kapitalbehållning	58 560,97
Årets överskott	19 356,53
Summa:	162 637,50

Innehåll

3	<i>Jörgen Petersson: Nyheter i Gotlands flora 1996</i>
15	<i>Gun Ingmansson: Något om floran i Västerhejde socken</i>
24	<i>Anton Kessler: Möten med en raritet</i>
28	<i>Per Johansson & Hjalmar Croneborg: Lövmarksinventering på Gotland</i>
34	Exkursionsrapporter
36	Staffan Rosvall hedersmedlem
36	Upprop
37	Styrelseberättelse för verksamhetsåret 1996